

e-ISSN: 1694-8742

№1(6). 2025, 72-84

ПЕДАГОГИКА

Педагогика

Pedagogy

УДК: 371.261

DOI: [https://doi.org/10.52754/16948742_1\(6\)_9-2025](https://doi.org/10.52754/16948742_1(6)_9-2025)

**ПЕДАГОГИКАЛЫК БААЛООНУН
ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА ПРАКТИКАЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ**

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL ASSESSMENT

Калдыбаев Салидин Кадыркулович

Калдыбаев Салидин Кадыркулович

Kaldybaev Salidin Kadyrkulovich

педагогика илимдеринин доктору, Эл аралык Ала-Тоо университети
доктор педагогических наук, профессор, Международный университет Ала-Тоо
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ala-Too International University

measurementk@mail.ru

ORCID: 0009-0004-5094-9916

Байтуголова Жанара Абдылдаевна

Байтуголова Жанара Абдылдаевна

Baitugolova Zhanara Abdyldaevna

педагогика илимдеринин кандидаты, Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин
Казы Дикамбаев атындагы Дипломатиялык академиясы
кандидат педагогических наук, Дипломатическая академия Министерства Иностранных Дел
Кыргызской Республики им. Казы Дикамбаева
Candidate of Pedagogical Sciences, K. Dikambaev Diplomatic Academy of the
Ministry of Foreign Affairs of the Kyrgyz Republic

janara899@gmail.com

ПЕДАГОГИКАЛЫК БААЛООНУН ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА ПРАКТИКАЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ

Аннотация

Макалa педагогикалык баалоонун маанилүү аспектилерин чагылдырууга арналган. Азыркы учурда болочок мугалимдердин окуу жетишкендиктерин баалоонун ролу жогорулады. Айрыкча бул маселе жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын арттыруу проблемасынын алкагында ачык көрүнө баштады. Бирок ошол эле учурда аталган маселе Кыргызстандын жогорку билим берүү системасында аз иликтенген проблема катары эсептелет. Ошондуктан, баалоо тууралуу педагогикалык коомчулукка кеңир маалымдоо теориялык дагы, практикалык дагы мааниге ээ. Макалада баалоо тууралуу антик жана орто кылым доорунда ойчулдардын ой толгоолору, айрым тажрыйбалары, ата-мекендик жана чет элдик изилдөөчүлөрдүн пикирлери келтирилген. Баалоонун, ага чектеш келген текшерүү, контролдоо, диагноздоо жана мониторинг, чет элдик эволюция түшүнүктөрү менен айкалышы каралган. Жогорку кесиптик билим берүүдө баалоонун проблемалары, анкеталоо аркылуу аныкталган айрым кемчиликтер, баалоо процессинде критерийлерди максаттуу түрдө колдонуунун зарылдыгы, окумуштуулардын баалоону жакшыртуу тууралуу сунуштары келтирилген.

Ачык сөздөр: билим берүү, окутуу процесси, баалоо, текшерүү, контролдоо, диагноздоо, мониторинг, критерий.

Теоретические и практические аспекты педагогической оценки

Theoretical and practical aspects of pedagogical assessment

Аннотация

Статья призвана отразить важные аспекты педагогического оценивания. В настоящее время возросла роль оценки учебных достижений будущих учителей. Особенно этот вопрос стал выражаться ярко в рамках проблемы повышения качества высшего профессионального образования. Однако данный вопрос рассматривается как малоисследованная проблема в системе высшего образования Кыргызстана. Поэтому информирование педагогического сообщества об оценивании имеет как теоретическое, так и практическое значение. В статье представлены мысли античных и средневековых мыслителей, некоторые опыты оценивания, мнения отечественных и зарубежных исследователей по вопросам оценивания. Рассмотрен вопрос о сочетании оценки с понятиями проверки, контроля, диагностики и мониторинга, с зарубежными концепциями об эволюции. Приведены проблемы оценивания в высшем профессиональном образовании, некоторые недостатки, выявленные с помощью анкетирования, необходимость использования критериев в процессе оценивания, предложения ученых по совершенствованию оценивания.

Ключевые слова: образование, учебный процесс, оценка, проверка, контроль, диагностика, мониторинг, критерий.

Abstract

This article explores key aspects of pedagogical assessment, particularly in the context of higher professional education. In recent years, the importance of evaluating the educational achievements of future teachers has grown significantly, especially as part of efforts to improve the quality of higher education. However, in the Kyrgyz higher education system, assessment remains an under-researched issue. Therefore, informing the academic community about assessment practices holds both theoretical and practical value. The article reviews the perspectives of ancient and medieval thinkers, shares evaluation experiences, and presents views of both domestic and international researchers. It also examines the relationship between assessment and related concepts such as verification, control, diagnosis, and monitoring, including how these ideas correspond to foreign interpretations like "evaluation." Additionally, the article addresses challenges in assessment within higher professional education, highlights shortcomings identified through surveys, emphasizes the need for clear assessment criteria, and includes scholars' recommendations for improving assessment practices.

Keywords: education, educational process, assessment, verification, control, diagnosis, monitoring, criteria.

Киришүү

Болочок мугалимдердин окуу жетишкендиктерин баалоо жогорку окуу жайларындагы билим берүү процессинин ажырагыс бөлүгү. Баалоонун канчалык сабаттуу жана туура уюштурулганына жараша ошончолук окутуу процессинин сапаты артат. Жогорку кесиптик билим берүүдө негизинен окутуунун натыйжасын баалоонун эки формасы колдонулуп келет: зачет жана экзамен. Кээ бир ЖОЖдордо бул формалар ар кандай түрлөрү менен колдонулат (оозеки жана жазуу экзамендери, коллоквиум, доклад, презентация, зачёттор). Окутуу процессинде туура баалоо коюлган план менен натыйжанын дал келүүсүнүн аныктоонун процесси жана натыйжасы катары чоң мааниге ээ. Жогорку окуу жайларын модернизациялоонун, реформалоонун жана болон процессинин принциптерин киргизүүнүн шартында педагогикалык баалоого чоң маани берилет.

Изилдөөдө методу

Изилдөөдө жалпы илимий методдордун ичинен анализ, салыштыруу, анкеталоо методдору колдонулду. Анализдөө методунун жардамы менен окумуштууларды баалоо проблемасына карата берген аныктамалары, ойчулдардын жана педагог-окумуштуулардын пикирлери талдоого алынды. Салыштыруу методу баалоо, контролдоо, диагноздоо, мониторинг түшүнүктөрүнүн ортосундагы окшоштуктарды жана айырмачылыктарды аныктоо максатында колдонулду. Анкеталоо методу аркылуу студенттердин жана окутуучулардын баалоо тууралуу пикирлери аныкталды.

Адабияттарга анализ

Болочок мугалимдердин окуу жетишкендиктерин баалоо педагогикалык ЖОЖдун билим берүү процессинин ажырагыс бөлүгү. Баалоонун сабаттуу жана туура уюштурулганы заманбап адистерди даярдоого тиешелүү болгон көптөгөн маселелерди чечүүгө өбөлгө түзөт. Азыркы учурда болочок мугалимдердин окуу жетишкендиктерин баалоонун ролу жогорулады. Айрыкча бул маселе Болон процессинин принциптерин ишке ашыруунун алкагынан ачык көрүнө баштады. Бирок ошол эле учурда аталган маселе Кыргызстандын жогорку билим берүү системасында аз иликтенген көйгөй катары эсептелет (Калдыбаев, 2018), (Калдыбаев & авт., 2018).

Педагогикалык баалоо – татаал түшүнүк. Ал текшерүү жана көзөмөлдөө, мониторинг, диагноздоо ж.б. түшүнүктөр менен өз ара байланышкан. Билим берүүнүн кандай гана жаңы концепциясы, жаңы технологиялары иштелип чыкпасын, баалоо системасын кайрадан уюштуруп чыгууга мажбур болушат. Педагогикалык өлчөөлөр боюнча белгилүү адис В. С. Аванесов белгилегендей: «Билим берүүнү жакшыртууга болгон дүйнөлүк аракеттер баалоонун реформасы менен коштолбосо, ал, эреже катары, каалагандай натыйжа бере албайт» (Аванесов, 1994). Демек, «баалоо» түшүнүгүнүн маңызын иликтөөнүн теориялык дагы, практикалык мааниси бар. Педагогикалык адабияттардагы баалоо проблемасы «контролдоо» жана «текшерүү» түшүнүктөрү менен жанаша каралат. Ошондуктан көбүнчө ал «текшерүү жана баалоо», «контролдоо жана баалоо» терминдери менен белгиленет (Звонников & Челышкова, 2009), (Калдыбаев, 2003).

Советтик педагогикада контролдоо жана баалоо көпчүлүк авторлор тарабынан окутуу процессинин «эң маанилүү звеносу», «ажырагыс бөлүгү», «зарыл компоненти» катары аныкталып келген. Окуучулардын билимин текшерүү жана баа коюу боюнча проблеманы атайын иликтеген Е. И. Перовский минтип жазган: «Окуучунун билимин баалоо – бул, окутуунун азыркы моментинде окуучу программанын суроолору боюнча эмне билери менен эмне билүү керектигинин ортосундагы катыш. Белгилөө, же баллдар бул катыштын

туюнтмасы» (Перовский, 1960).

Жогорку билим берүү тууралуу көптөгөн эмгектерди калтырган С. И. Архангельский, педагогикалык баалоону мугалимдин удаалаш түрдөгү аракеттери деп эсептейт, ал максатты коюуну, текшерүү тапшырмаларын, ишмердүүлүктү уюштурууну жана натыйжасын талдоону камтыйт деп белгилеген (Архангельский, 1974). В. М. Полонский билимди баалоону системалуу процесс, өздөштүрүлгөн билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн алдын ала пландалганы менен дал келүүсүнүн даражасы деп эсептейт (Полонский, 1981).

Баалоонун калыптанышы жана өнүгүшү

Окутуунун натыйжаларын контролдоо жана баалоо проблемасы көп жылдык тарыхка ээ. Билимди баалоонун айрым жактары ой толгоо түрүндө байыркы ойчулдардын окууларында жана айтымдарында келтирилет (Конфуций, Сократ, Квинтиллиан, Платон, Аристотель, Сенека). Орто кылымда окуучулардын билимин баалоонун өзгөчө усулдары колдонулган: олимпиада түрүндө мектеп окуучуларынын жарыштары, экзамен түрүндөгү мектептик жана мамлекеттик аттестация. Билимди баалоо окутулуп үйрөтүлүп жаткан предметтер боюнча мектеп окуучуларынын жарышы катары жүргүзүлгөн (Джуринский, 1998).

Баалоо проблемалары үчүн эң баалуу идеяларды Кайра Жаралуу доорундагы иезуиттик мектептери калтырган. Алгачкы балл түрүндөгү бааларды коюу системаларын киргизүү дал ушул иезуиттик система тарабынан кабыл алынган. Демек, окуучулардын билимин баалоо системасы өзүнүн башталышын иезуиттик мектептерден алган.

Окуучулардын даярдыгынын деңгээлин баалоонун жаңы усулдарын өз убагында орус окумуштуусу В. Ломоносов сунуштаган. Анын сунушу боюнча окуучу көнүгүүлөрдү аткарууга тийиш, ал эми мугалим болсо жыйынтыктарды белгилеши керек (Ломоносов, 1991).

XIX кылымдын аягында америкалык жана англиялык психологдор менен педагогдордун биргелешкен аракеттеринин натыйжасында окуучулардын билимдерин баалоонун тесттик усулунун илимий негизи иштелип чыккан. Буга чейинки окутуунун натыйжаларын баалоо жолдоруна айырмаланып, изилдөөчүлөр өзгөчө көңүлдү текшерилип жаткан билим, билгичтик жана көндүмдөрдүн сапатынын мүнөзүнө бурушкан (Калдыбаев, 2003), (Калдыбаев & авт., 2018).

Советтик педагогиканын калыптануу жылдарында РСФСРдин Наркомпросунун токтому менен билимди баалоонун баллдык системасы токтотулган. Анын ордуна окуучулар менен өткөн материал боюнча мезгилдүү аңгемелешүү, ар кандай темага дискуссиялар, оозеки жана жазуу докладдары окуучунун китепти же макаланы окуганы боюнча жазуу докладдары колдонулган.

Билимдерди текшерүүнү жакшыртуу максатында Наркомпрос, Совнарком и ЦК ВКП(б) тарабынан бир нече токтомдор кабыл алынган. Окуучунун билимин баалоону дифференцирлөө максатында беш баллдык система кабыл алынган: «1» - эң начар, «2» - начар, «3» - канааттандырырлык, «4» - жакшы жана «5» - эң жакшы. Окуучулардын билимин жыйынтыктоочу аттестация, экзамен жана зачеттор жүргүзүлөт.

Окутуунун жаңы теориясынын пайда болушу окутуу үйрөтүүдөгү билимди баалоонун жаңы механизмдерин иштеп чыгуу менен коштолот. «Педагогикалык баалоо» түшүнүгүнүн мазмуну окутуунун психологиялык-педагогикалык теориясынын өнүгүшү менен бирге өнүккөн. Окутуунун жаңы теориялары менен усулдарынын пайда болушу баалоо проблемасын ар тараптан изилдөө үчүн кеңири мейкиндикти пайда кылган.

Психологдор тарабынан окутуу башкаруучу мүнөзгө ээ болушу керек деген ойлор

айтылып, анын негизинде акыл-эс аракеттерин этаптуу калыптандыруунун теориясы пайда болду. Бул теорияга ылайык акыл-эс аракеттерин калыптандыруунун ар бир баскычы көзөмөлдөнүүчү болуп эсептелет. Ориентирлөөчү аракеттер этабында мугалим ориентирдин толук системасын өздөштүрүүнүн абалы тууралуу дайыма маалымат алып турат. Материалдашкан аракеттер этабында контролдоо тиешелүү түшүнүктү калыптандыруу функциясын аткарат. Окуучунун аракеттери бааланып, тиешелүү коррекция жүргүзүлүп турат. Корутундулоочу этапта окуучунун акыл-эс аракеттери контролдукка алынып, контроль бара-бара өзүн-өзү контролдоого өтөт.

Т. А. Ильина, Б. П. Есипов, М. И. Данилов, И. Т. Огородников, Н. А. Сорокин, С. К. Калдыбаев, А. М. Мамытов ж.б. контролдонун жана баалоонун дидактикалык негиздерин иликтөөгө алышып, бул проблеманын тарбиялоочу жана калыптандыруучу мүмкүнчүлүктөрүн аныкташкан.

XX кылымдын 90-жылдарында дүйнөлүк билим берүү коомчулугунда баалуулуктарды кайрадан кароо болуп өттү. Билим берүү адамзаттын прогрессине таасир этүүчү татаал организм экендиги белгилүү болгон. Бул шарттарда педагогикалык баалоонун негизги функцияларын кайра карап чыгуу жүрдү. Биринчи планга диагноздоочу жана коррекциялоочу функция чыгат. Мугалимдин диагноздоочу ишмердүүлүгүнүн мааниси жогорулады. И. П. Подласыйдын ырастоосуна ылайык, диагноздоо өз ичине контролдоону, текшерүүнү, баалоону, статистикалык маалыматты чогултууну, аны талдоону, динамикасын, тенденциясын аныктоону, кийинки өнүгүүсүн прогноздоону камтыйт (Подласый, 1999).

Бул жылдары билим берүү системасында мониторинг жайыла баштайт. Окутуу процессинде мониторинг толугу менен текшерүүнүн процедурасы катары колдонула баштайт. «Мугалим-окуучу системасындагы мониторинг, – дейт С. Е. Шишов, – үзгүлтүксүз контролдоочу аракеттердин жыйындысы, ал окуучунун билбегендиктен билгендикке жылуусуна байкоо жүргүзүүгө мүмкүндүк түзөт» (Шишов & Кальней, 1998, 4-6).

Чет өлкөлүк адабияттарда “баалоо” түшүнүгүн белгилеш үчүн «evaluation» жана «testing» терминдери колдонулат. Муну менен evaluation термини менен «окуп жаткандардын окутуунун максатына жеткендигинин даражасын аныктоонун дайыма жүрүп турган процесси» (Байтуголова, 2010) деп түшүнүлөт. Мындан, биз, советтик педагогикада педагогикалык баалоонун аныкталышы, чет элдик изилдөөлөрдүн аныкташы менен шайкеш келбей тургандыгын байкайбыз. Көпчүлүк учурда «assessment» термини академиялык ишти баалоо, экзамен же тест деп түшүндүрүлөт, ал эми «evaluation» – бир нерсенин сапатын же баалуулугун аныктоого багытталган баалоону түшүндүрөт.

Кээде эки термин тең бирдей мааниде колдонулат, ошол себептен көбүнчө экөөнү чаташтырып алышат. Эвалюация чет элдик педагогикада кеңири пайдаланылат. Ал билим берүүнүн сапатын башкаруудагы баа-аналитикалык ишмердүүлүктүн интегративдик категориясы катары мүнөздөлөт. Эвалюация өзүнө төмөнкү ишмердүүлүктүн түрлөрүн камтыйт:

- максаттарды коюу, методологиялык мамилени аныктоо;
- логикалык жана математикалык моделдерди иштеп чыгуу;
- маалыматты топтоонун жана анализдөөнүн усулдарын тандоо;
- изилдөөнүн дизайнын иштеп чыгуу.

Чет элдик адистердин пикири боюнча баа – бул баалоо процессиндеги узакка созулган, үзгүлтүксүз фаза. Баалоо – баанын стандарт менен салыштырылышы, мисалы, сунуш берүү же чечим кабыл алуу үчүн окутуунун милдети менен салыштыруу (Хамзина, 2003).

Баалоонун ролу жана мааниси

Бул жогорку билим берүү системасында бүтүрүүчүлөрдүн өзүлөрүнүн келечектеги профессиясы тууралуу түшүнүгүнүн, эмгек ишмердүүлүгүнүн тажрыйбасынын, жумуш берүүчүлөр менен баарлашуу көндүмдөрүнүн жоктугу менен түшүндүрүлөт. Студенттердин профессионалдык көндүмдөрү жана өз алдынчалуулуктары жетишерлик эмес өнүккөн. Ушуга байланыштуу студенттерди өзүн өзү башкарууга, эркин жана эмгекти сүйүсүн өнүктүрүү, өз алдынчалуулугун калыптандыруу ЖОЖдордун приоритеттүү милдеттери деп аныкталат. Бул милдетти аткаруу педагогикалык баалоого өзгөчө көңүл бурууну шарттайт.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, ЖОЖдордо баалоо педагогикалык проблемадан социалдык проблемага айланды (Амонашвили, 1984). Баалоо студенттерге кысым көрсөтүүнүн каражатына жана коррупциянын элементине айланды. Ушул баалоо процесси аркылуу жогорку кесиптик билим берүүдө көптөгөн проблемалар келип чыгууда. Азыркы учурда студенттердин иштерин кайсы критерий менен баалоо керектиги тууралуу так нормативдик документ жок. Предметтер, тематика же өзүнчө жазуу жана оозеки иштер боюнча критерийлер жок. Биздин студенттер экзамендерге жана сабактарга баанын критерийлери бар экендиги жөнүндө элестетип да койбостон барышат. Ошондуктан жакшы баа алыш үчүн алар окутуучуларга жагынууга аракет кылышат. Ушуга окшогон жогорку окуу жайындагы билим берүүдөгү көйгөйлүү маселелер Борбордук Азиядагы коңшу өлкөлөрдө жана КМШ өлкөлөрүндө да бар.

Баалоо изилдөөчүлөр тарабынан, мурда аныкталган критерийлердин негизинде алынган жыйынтыктын максат менен салыштыруусу деп белгиленет. Бирок, мугалим критерийлерди өз ичинде сактап, студенттин билимин өзү баалайт, студент баалоого катышпайт. Ошондуктан, коюлган баа формалдуу жана студенттин кандай тажрыйбага ээ болгону, бул тажрыйба кийин кантип ишке ашырыла тургандыгы, анын рефлексиясы, өзүн-өзү баалоосу көмүскөдө калат. Демек, баа формалдуу түрдө коюлат. Бүгүнкү күндө студенттин формалдуу алган баасы эмес, калыптанган сапаттары анын негизги максаты болушу керек деп айтууга болот.

Көпчүлүк авторлор окутуу процессин жаңыча уюштурууну сунушташат. Студент окуу материалына алдын ала үйдөн даярданат, ал эми сабак учурунда талкуу уюштурулат жана баа талкуу учурунда коюлат (Дейвис, 2002), (Ширшова, 2013). Бул усул Америка менен Европанын жогорку окуу жайларында кеңири пайдаланылат. Окуу ишмердүүлүгүнүн натыйжасы болуп, айрым, фрагментардык эмес билим жана баа эмес, инсандын продуктивдүү ишке болгон мүмкүнчүлүгү, окуу-профессионалдык милдеттерди чечүүсү саналат. Демек, бул натыйжалар – студенттердин чыгармачыл отчеттору, аны менен кошо студенттин өз пикирин коргоосу, өз позициясын далилдей алуусу.

А. Новиков белгилегендей, өткөн эпохада билим парадигмасы студенттердин билимин гана традициялык түрдө баалаган. Жаңы эпохада студенттин билгичтиги, компетенциялары бааланышы керек. Ошондуктан студенттин окуу жетишкендиктерин баалоонун жаңы мамилелерин иштеп чыгуу зарыл дейт автор. Өзүн өзү контролдоо жана өзүн өзү баалоо азырынча *tabula rasa* («таза доска») дейт А.Новиков. Ондогон жылдар бою текшерүү менен баалоонун формалары, усулдары өркүндөтүлүп келди. Ал эми студенттерди өзүнүн окуу ишмердүүлүгүндө өзүн-өзү текшерүүгө жана өзүн-өзү баалоого үйрөтүү маселеси таптакыр ачык бойдон калып жатат. Текшерүү боюнча окутуучулар жетекчилик кыла турган көрсөтмөлөр жок. Окуу адабиятында ылайыктуу усулдук аппарат жок. Өзгөчө үзгүлтүксүз билим берүүнүн шартында жана адамдын бүткүл жашоо агымында өзүн өзү контролдой жана

баалай билүү адамдын маанилүү сапатына айланат. Рефлексия дагы чоң роль ойнойт, ал азыр бардык педагогдор аркылуу колдонулбайт. Ал адамдын өзүнүн аң сезимин жана өзүнүн ишмердүүлүгүн таанып билүү жана анализдөө деп белгиленет (өз ой жүгүртүүсүн жана аракетин сырттан кароо) (Новиков, 2005).

Көптөгөн басылмаларда студенттердин көндүмдөрү менен билгичтиктерин баалоодогу субъективизмдин ар кыл мисалдары берилген. Мисалы, Жалал-Абад университетиндеги математика предметинин окутуучулары студенттердин окуу жетишкендиктерин студенттердин сабакка катышууга сарпталган убактысын, студенттердин активдүүлүгүн жана өз алдынчалык ишке сарпталган убактысын эске алуу менен баалашат (Алыбаев, 2007). Ал эми АКШдагы Мериленд университетинин окутуучулары, эреже катары, кээ бир элементтерди академиялык эмес элементтерге киргизүү менен академиялык эмес элементтер студенттердин окуу жетишкендиктерин объективдүү баалоого тоскоол болоорун белгилешет. Ушул абалдан улам, биз студенттердин сабакка катышкан жана өз алдынча иштөөгө сарпталган убакытты баалоодо эске алуу негизги критерий эмес деп эсептейбиз. Анткени, ар бир студенттин кабыл алуусу ар башка жана алар ар кимиси ар турдүү убакыт корутушу мүмкүн. Экинчиден, кээ бир сабак калтырып койгон студенттер деле берилген тапшырманы жакшы аткарышы мүмкүн, ошону менен бирге, биз, ЖОЖдун окутуучулары, студенттердин академиялык эркиндиги тууралуу унутпашыбыз абзел. Тбилиси университетинин изилдөөчүлөрү да ушундай көз карашты карманышат (Чкуасели & Лорткипанидзе, 2009).

Ошентип, студенттердин көндүмдөрүн баалоодо кемчиликтер бар экени байкалат. Мисалы, кээ бир студенттер тууралуу пикирлер калыптанып калган. Диагностикалык тапшырмалар шашылыш түзүлөт, тапшырмалардын жооптору эрте даярдалып коюлбайт. Тапшырмаларды баалоо критерийлери студенттерге ачык айкын белгилүү эмес, башкача айтканда “баалоо критерийлери” мугалимдин башына сакталат. Мына ушулардан улам, маанилүү абалдарда, жогорку окуу жайга тапшыруу, мамлекеттик экзамендерди тапшыруу, курстан курска көчүрүү сыяктуу маанилүү милдеттерди баалоонун жардамы менен аткарууда, изилдөөчүлөр «триангуляция» (triangulation) методун колдонууну сунуштайт.

Англис тилин окутууда студенттердин көндүмдөрү менен компетенциясын баалоо эки эсе кыйыныраак. Англис тили боюнча билимдер менен көндүмдөрдү баалоо үчүн даярдалган тесттердин дээрлик көпчүлүгү тилекке каршы студенттердин чет тили боюнча көндүмдөрүн эмес тилдин структурасы боюнча билимин өлчөйт.

Турдубаева Б. М. жана Жолдошалиева Н. С. белгилешкендей, педагогикалык институттарга көпчүлүк сандагы педагогикалык ишмердүүлүккө керектүү эмес абитуриенттер келүүдө жана булар тынчсызданууну жаратат. Толук кандуу мугалимди алдын ала максатысыз, пландуу уюштуруу ишсиз, профессионалдык педагогикалык багыттабай даярдоого мүмкүн эмес (Турдубаева & Жолдошалиева, 2007).

Көпчүлүк абитуриенттер ЖОЖдорго даярдыгы жок келишет, ал эми регионалдык ЖОЖго борбордук ЖОЖго өтпөй калган абитуриенттер келишет. Ошондуктан, сапатты көтөрүү регионалдык ЖОЖдор үчүн оорчулукту алып келет. Биринчи курстун студенти чет тилдер боюнча мектептин материалын билбейт, ал эми окутуучулар аларды кайрадан окутушат, көп убакыт сөз курууга, жазуу эрежелерине, сүйлөм түзүүгө кетет. Азыркы талап келечектеги кадрларды профессионалдык жана жеке компетенциялар боюнча даярдоо: академиялык кат, академиялык окуу, аргументтөө, эссе жазуу, илимий иштерди аткаруу, курсук, дипломдук иштерди жазуу болуп жаткандыктан ЖОЖдор сапатты калыптандырууда алгылыктуу иштерди жасашы зарыл.

Ушундай эле абал башка предметтерди окутууда дагы байкалат. Мисалы, математиканы окутууда студенттер элементардык математикадан кыйналышат. Биринчи курстун студенттери математиканы, информатиканы мектептен өздөштүрбөй келишет, ошол себептен, окутуучулар убактыларын мектептик программаны кайталоого кетиришет.

Баалоону уюштуруунун учурдагы абалы

Студенттердин окуу ишмердүүлүгүн контролдоо жана баалоо проблемасынын абалы НМУ, ЫМУ, И. Арабаев атындагы КМУ, ТалМУда иликтөөгө алында. Мында сабактарга катышуу жана окутуучулар менен студенттердин арасында аңгемелешүү жана анкеталоо уюштурулду.

а) Окутуучулардын сабагына катышууда жана алар менен аңгемелешүүдө негизги көңүл алардын ишмердүүлүгүнө бөлүндү. Мында окутуучунун баалоочу аппаратты канчалык системалуу колдоно алуулары, студенттердин окуу жетишкендиктери канчалык объективдүү текшерилери иликтенди. Окуу программаларында студенттердин билимин текшерүүнүн мөөнөтү жана формалары көрсөтүлгөн. Ошондуктан окутуучулар ушул документке кайрылышат жана жыйынтыктоочу түрүнө басым жасашат. Көпчүлүк учурда объективдүүлүк принциби сакталбайт, жыйынтыгында формалдуулук жана субъективдүүлүк басымдуу байкалат, бул студенттерге коюлуучу талаптардын жоктугунун натыйжасында деп айтууга болот. Көпчүлүк учурда окутуучу студенттен окуу материалын кайра калыбына келтирүүсүн, материалды кайра кайталап айтып берүүсүн талап кылат. Толук айтып бере алса, мугалим ага ыраазы.

б) Окутуучуларды жана студенттерди анкеталоо алардын баалоого болгон мамилелерин билүү, окутуучулар тарабынан баалоо ишмердүүлүгүнүн эрежесин жана нормаларын сактоосун билүү, баалоонун объективдүүлүгүн иликтөө максатында уюштурулду.

Окутуучулар менен аңгемелешүүдө баалоонун үч ыкмасы колдонулуп жаткандыгы белгилүү болду. Биринчи ыкма: студент билет боюнча жооп берет, ал жооп берген учурда анын билимин окутуучу интуитивдүү түрдө төрт деп баалап коет. Эгерде студент кошумча суроого жооп берсе, ага 5 деген баа коюлат. Эгерде кошумча суроого жооп бере албай калса, анда ага 3 деген баа коюлат ж.б. Экинчи ыкма текшерилүү окуу материалы менен байланышкан. Эгерде студент окуу материалынын маңызын түшүнсө, анда ал 3 деген баага татыктуу. Эгер ал бул окуу материалын колдонуу менен бир нерсени далилдей алса, анда ал 4 деген баага татыктуу. Эгер бул материалды башкача, тааныш эмес абалда колдоно алса, анда ага 5 деген баа коюлат. Үчүнчү ыкма студенттин семестр ичиндеги аракетин эске алат. Мисалы, студент доклад жасаса, өз алдын иштерди аткарса, семинарда чыгып сүйлөсө ж.б., анда окутуучу студентке “автоматтык” түрдө баа коет, аны сессиядан бошотот.

Анкеталоонун натыйжасы көрсөткөндөй, жыйынтыктоочу текшерүүдө көбүнчө жазуу иштери (35%), тесттик (32%) жана оозеки (21%) формасы колдонулат. “Баалоонун жана контролдоонун азыркы системасы сизди канааттандырабы?” деген суроого студенттердин 62% и ыраазы эместигин билдиришкен. Буга студенттер өздөрүнүн комментарийлерин келтиришкен. Көпчүлүгү: “окутуучулар субъективдүү баалашат”, “окутуучулардын баалары студенттердин пикирине дал келбейт”, “окутуучулар өз лекциясынын материалын гана сурашат” деп белгилешкен. Мындан, студенттерди билимин баалоодо тиешелүү критерийлер иштелип чыккан эмес деген ой жаралат. Анкетанын суролоруна жоп берүүдө студенттер баалоону жакшыртуунун зарылдыгын дагы белгилешет. “Текшерүү системасын жакшыртууга эмне сунуштайсыз?” деген суроого студенттер: баалоонун жаңы, инновациялык методдорун колдонуу, объективдүүлүккө жетишүү, студенттердин активдүүлүгүн жана аракеттерин эске

алуу, өз ара контролдоону жана өзүн өзү контролдоону шайкеш колдонуу керектигин баса көрсөтүшкөн.

Окутуучулар менен болгон маектешүүдө төмөнкүлөр белгилүү болду: эгерде студент грамматикалык конструкцияны практикалык жактан колдоно билсе, бирок теориясын билбесе, окутуучу анын баасын автоматтык түрдө ылдыйлатат. Мисалы, тилдик предметтерде грамматикалык эрежелер эмес коммуникация биринчи орунда турууга тийиш. Баалоонун бат-бат коюлушу начар абалда, семестр ичинде бирден баа койгон учурлар дагы кездешет. Кээде окутуучулар студенттин катасын кармап алуунун аракетинде болуп, атайылап төмөн баа коюунун аракетин жасашат. Ошондуктан окуу процессиндеги коюлуп жаткан баалар чынында эле студенттердин чыныгы билимдери менен көндүмдөрүнө шайкеш келбейт. Бул карама-каршылыктар төмөнкүдөй көйгөйлөрдү жаратат:

1. Конкреттүү баалоо принциптеринин, механизмдеринин жана критерийлеринин жоктугу окутуу процессинде көйгөйлөргө, демотивацияга жана студенттердин кызыкпоосуна алып келет.

2. Интернеттен даяр эмгектерди көчүрүп алуу студенттерге ойлонууга жана алардын акылын машыктырууга тоскоол болот.

3. Практикалык билимдердин жана адистик профилдик предметтер боюнча аныкталган билгичтиктердин жетишерлик эмес калыптанышы бүтүрүүчүлөргө өз алдынча иш таап алууга мүмкүндүк бербей жатат.

4. Окутуучулардын жана студенттердин максаттарынын дал келбеши билим берүү процессин кыйындатат жана билим сапаты төмөндөйт.

Талкуу жана изилдөө жыйынтыктары

Жогоруда айтылгандардан улам, Кыргызстандын ЖОЖдорунда студенттердин реалдуу талаптарын эске алуу менен окутуу процессинде маңыздуу өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл экендигин баамдоого болот. Бүгүнкү күндө студенттердин окуу жетишкендиктерин баалоо системасын өзгөртүү зарылдыгы келип чыкты. Студентке жана анын мүмкүнчүлүгүнө басым жасоо менен окутуу процессин уюштуруу зарылдыгы окутуу процессинде реалдуу өзгөртүүлөрдү киргизүүнү шарттайт. Жаңы технологияларды колдонуп сабак өткөн окутуучулар студенттердин окуу жетишкендиктерин баалоонун жаңы технологиялары талап кылынарын баса белгилешет.

Окумуштуулар студенттердин окуу жана баалоо ишмердүүлүгүн оптималдаштыруунун ар кыл чараларын сунушташат. Маселен, адистер окуу процессин реформалоодогу негизги 6 тенденцияны айырмалашат (Акматалиев, 2009):

1. Жыйынтык учурунда баалоодон процесс учурунда баалоого өтүү (суммативдүү баалоодон форамтивдүү баалоого өтүү). Студенттин окуу ишмердүүлүгүн баалоодо төмөнкүдөй удаалаштык орун алышы керек: *окуп үйрөнүү – баалоо – жакшыртуу – окуп үйрөнүү*. Ошондуктан баалоо мезгилин туура аныктоо керек. Ар бир баалоо студент үчүн пайда алып келүүсү зарыл, б.а. позитивдүү жана конструктивдүү рефлексия болушу зарыл, студент мында анын кайсы күчтүү жактары бар экенин, өзүнүн алсыз жерлерин кантип оңдоп кете ала тургандыгын биле алат.

2. Эске тутууну баалоодон компетенцияны баалоого өтүү. Окутуунун максаты болуп окуу материалы эмес, келечектеги адистин компетенциясы эсептелиши керек. Демек, баалоонун максаты дагы, студенттердин билгичтиктерин жана көндүмдөрүн баалоонун методикасы дагы өзгөрүшү зарыл.

3. Баалоонун ар тараптуу ыкмалары болушу зарыл. Мында өзгөчө эссе, кейс-стади,

портфолио, презентациялоо, жуптук жана группалык иштер аркылуу студенттердин билимин баалоо маанилүү.

4. Баалоонун имплициттүү критерийлеринен эксплициттүү критерийлерине өтүү зарыл. Критерийлер мугалимдер үчүн дагы, студенттер үчүн дагы ачык, даана болушу зарыл. Студенттер баалоонун критерийлерин алдын ала билиши керек.

5. Мугалимдин баалоосунан студенттердин катышуусу менен баалоого өтүү зарыл.

6. Постсоветтик өлкөлөрдө коррупциялык тенденция күч алган, мында улуттук билим берүү өткөөл мезгилинде турат. Мында баалоо системасындагы коррупциялык тенденциялардан алыс болуу эң маанилүү.

Алдыңкы окумуштуулар билимдин сапатын өркүндөтүүнүн жолдорун көрсөтүшөт. Окутуу процессинде негизги акцент студенттин көндүмдөрүн, билгичтиктерин жана билиминин сапатын калыптандырууга коюлат. Ал эми бул болсо түздөн-түз баалоо процессиндеги өзгөрүүлөргө таасир этет. Окутуучу студенттин катасы боюнча иштөөдө социалдык жана башкаруучу курал катары көрөт, бул абал азыркы Кыргызстандын билим берүү системасында көнүмүш адатка айлангандай сезилет.

Ошондуктан, ЖОЖдордо баалоонун демократиялык мүнөзүн сактап, өз ара баалоого, өзүн өзү баалоого алып келүүчү ыкмаларын пайдалануу зарыл. Ар бир предметке, ар бир тапшырмага карата критерийлер түзүлүүсү керек. Алар группада белгилүү болушу керек, студенттер алар менен мурдатан тааныш болушу керек. Мындай баалоо окуучунун оң мотивациясын калыптандырат, аларды стресстик абалга алып келүү кескин кыскарат. Конкреттүү тема, бөлүм боюнча студенттин билгичтигин жана көндүмүн баалоо зарыл болуп жаткандыктан, ар бир текшерүүдөн кийин студент рефлексия кылуусу зарыл.

Кыргызстандын окумуштуулары баалоонун технологиясында инновация катары студенттердин билимдери менен көндүмдөрүн формативдүү, диагностикалык жана жыйынтыктоочу баалоону сунушташат. Баа коюуда инновациялык технологияларды колдонуу окутуучунун ролун жогорулатат. Мында окутуучу студентти эмес, баалоо критерийинин негизинде анын ишин баалайт. Демек, студенттин баасы объективдүү болот. Жупта баалоо, өзүн өзү баалоо аркылуу студент өзүнүн жакшы жана начар жактарын, группалаштарынын абалын билет жана даярдыгын жакшыртуу үчүн тиешелүү чараларды көрөт (Алымова & авт., 2010), Шакиров & авт., 2012).

Кыргызстандын билим берүү системасынын дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кириши билим берүү парадигмаларын алмаштырууга, жаңы мамилелерди, жаңы билим берүү технологияларын пайдаланууга мүмкүндүк берди. XX кылымдын аягында Кыргызстандын билим берүү системасында рейтингдик баалоо жайылтыла баштады. Изилдөөчүлөрдүн пикири боюнча рейтинг – бул студенттин өзүнчө предмет боюнча окуп үйрөнгөндүгүнүн сапатынын сандык баасы. Рейтингдик баалоо традициялык баалоодон айырмаланып, толукталып туруучу баалоо, ал студенттин ар тараптуу жетишкендиктерин көрсөтө алат.

Азыркы учурда мындай мамилелер Кыргызстандын ЖОЖдорунда кеңири колдонула баштады, бул контролдоо боюнча белгилүү ыкмаларды биргелештире алат жана бул аркылуу ар бир ыкманын кемчилигин азайтат. Мында семестр ичинде ар кыл формадагы бааларды колдонуунун негизинде баллдарды топтоо жөнүндө кеп жүрүп жатат. Ал үчүн ЖОЖдун концепциясы жана студенттердин иштеринин жыйынтыгы, мүнөзү жана сапатын баалоо программасы болушу керек. Мында студенттер пландуулукка жана системалуулукка үйрөнүшөт, тескери байланыш ишке ашырылат.

Бул үчүн критерийлерди мүмкүн болушунча максималдуу унификациялоого аракет

кылуу зарыл. Башка жагынан алганда, окутуучулар окутуунун жана баалонун формаларын жана методдорун вариациялоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу зарыл. Критерийлер аркылуу окутуучу студенттин ээ болгон баллдарын санайт, алар кабыл алынган беш баллдык системага которулат. Мында, оң баага ээ болуу үчүн студент канча баллга ээ болушу керектигин билүү зарыл. Булар тууралуу студент дагы маалым болушу зарыл, бул учурда ал дагы өз рейтингин аныктап турууга жана жакшыртуунун жолун издөөгө мүмкүндүк алат. Мисалы, курс боюнча студенттердин даярдык деңгээлин төмөнкү негизде бааласа болот:

- сабактарга баруу жана дискуссияларга катышуу (20%);
- топтук презентация (10%);
- үйгө берилген жазуу иштери (15%);
- эссе (20%);
- коллоквиумдардын жыйынтыктары (10%);
- экзамен (25%).

Студенттердин окуу ишмердүүлүгүн баалоонун инновациялык тенденцияларын иликтөө Нарын мамлекеттик университетинде жүргүзүлүүдө. НМУда окуу процессине окутуунун модулдук-рейтингдик системаны киргизүү жана колдонуу боюнча чечим кабыл алган. Изилдөөчүлөр тарабынан окутуучулардын баа коюу ишмердүүлүгүндөгү ишмердүүлүгүндө жаңы маалымат технологияларын колдонууга аракеттер жасалган.

Компьютердик технологияны колдонуунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында Нарын мамлекеттик университетинде компьютердик диагностиканын усулу иштелип чыккан (Ажыбаев & авт., 2006). Инновациялык мамиле студенттердин даярдык деңгээлин сандык жактан элестетүүгө жана студенттердин билимдерди өздөштүрүүсүнүн динамикасын көрсөтүүгө мүмкүндүк берди. Бул мамиленин өзгөчөлүгүнөн болуп, студенттин окуу жетишкендигин окуу элементтери аркылуу окуу материалын өздөштүрүү учурунда диагноздоо (күнүмдүк текшерүү) жана окуу материалын өздөштүрүп бүткөндөн кийин диагноздоо (жыйынтыктоочу текшерүү) эсептелет.

2004-2005 окуу жылында НМУда аталган технология боюнча 286 предметтен тесттик тапшырмалар жана коррекциялык материалдар иштелип чыккан (Калдыбаев, 2007). Компьютердик тест аркылуу окуу материалынын өзөктүү түшүнүктөрүн өздөштүрүү деңгээли аныкталат, студентке жыйынтыктардын статистикалык диаграммасы берилет, анда окутуунун натыйжасынын деңгээлдери пайыздык катыштар түрүндө берилет. Эгерде студент окуу материалын 70%тен кем өздөштүрсө, анда ага билимин коррекциялоочу материал берилет.

Группаны диагноздоонун жыйынтыгы менен окутуучуга ар бир студенттин жетишүүсүнүн таблицасы берилет. Ал аркылуу окутуучу студент менен аңгемелешүү жүргүзүп, анын кемчиликтерин көрсөтөт, билимин жакшыртуу боюнча коррекциялоочу материалдарды сунуштайт жана кийинки кайрадан диагноздоонун мөөнөтүн белгилейт. Коррекциялоочу материалды алып студент өз алдынча даярданып, окутуучуга консультация менен кайрылат жана кайрадан тестирилөөдөн өтөт. Кайталап тестирилөөнүн жыйынтыктары боюнча студенттин билиминин өсүшү байкалат.

Иштелип чыккан программа үч режимдеги компьютердик тестирилөөнү камтыйт:

- персоналдык пайдалануу;
- тармактык пайдалануу;
- MS Excel чөйрөсүндө жыйынтыктарды иштеп чыгаруу менен бланкалык тестирилөө.

Жыйынтык

Билим берүү процессин өркүндөтүү маселелери, билим берүү сапатын баалоо

системасын калыптандыруу илим жана билим берүү Министирлигинин кабыл алынган документтеринде келтирилген. Баалоонун теориялык жоболорун практикага жайылтуунун проблемаларын иликтөө баалоону жакшыртуунун жолдорун издөө зарыл экендигин белгилейт. Бул арада билим берүү сферасындагы жаңы шарттар (билим берүүнүн эки баскычтуу деңгээлге өтүшү) баалоо системасын өркүндөтүүнүн зарылдыгын пайда кылып жатат. Ушуга байланыштуу баалоо системасын ЖОЖдордо өркүндөтүүнүн төмөнкү аспектилерин белгилеп кетүүгө болот:

1. Текшерүү менен баалоонун максаты жана мазмуну окуп үйрөнүлүп жаткан материалдын максаты жана мазмуну менен шайкеш келүүгө тийиш. Анткени баалоонун максаты – окутуу процессинин аягында алынган натыйжалардын программалык талаптарга дал келишин ачып көрсөтүү. Муну менен бирге тигил же бул формаларды же методдорду тандап алуу текшерүүнүн максаты жана текшерилип жаткан материалдын мүнөзү менен аныкталат. Текшерүүнүн жана баа коюунун максаты жана мазмуну стандарттын жаңы талаптарын эсепке алуу менен студенттердин компетенцияларынын негизинде түзүлүүгө тийиш.

2. Студенттердин даярдыгынын деңгээлин баалоо качан гана билим берүү процессиндеги катышуучулардын активдүүлүгү камсыздалган шартта толук деңгээлде өз функцияларын ишке ашыра алат. Демек, текшерүү менен баа коюунун функциялары форма жана усулдардын көп түрдүүлүгүн, ошондой эле баалардын критерийлерин деталдуу сүрөттөөнү эсепке алуу менен конкреттүү принциптер боюнча жүзөгө ашырылышы керек.

3. Текшерүүнүн методдору студенттин өз алдынчалыгын, чыгармачылык активдүүлүгүн өнүктүрүүгө, студенттерде өзүн-өзү текшерүүнүн, рефлексиянын калыптанышына багытталышы зарыл. Ошол үчүн педагогикалык жана тилдик багыттарды даярдоого карата талаптардын дифференцияланышын, өздүк билим алуунун жекече траекториясын түзүү көндүмдөрүн калыптандыруу зарыл.

4. Аутенттүү жана формативдүү баалоо приоритеттүү мааниге ээ болушу зарыл, алар аркылуу студенттердин окуу жетишкендиктери турмуштун реалдуулугуна жакын абалдарда бааланат, окутуунун кийинки этабы, баалоонун натыйжасына жараша уюштурулат. Ошондуктан баалоону уюштуруу ишинде окутуучулардын негизги күч-аракеттери студенттердин компетенттүүлүгүн ачып көрсөтүүгө багытталууга тийиш.

5. Окутуунун жыйынтыктарын текшерүү жана баалоо окуу объектилерин жана аларды өздөштүрүүнүн болжолдонгон деңгээлдерин эсепке алуу менен уюштурулушу керек. Баалоо методу студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүнө, өз алдынчалыгынын өнүгүшүнө, ошондой эле алардын өз ара баалоо жана өзүн-өзү баалоо көндүмдөрүнүн калыптанышына багытталууга тийиш.

Адабияттар

- Аванесов, В. С. (1994). Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: дис. ... д-ра пед. наук (339).
- Ажыбаев, Д. М., Ашыров, Э. Т., Бекежанов, М. М. & Калдыбаев, С. К. (2006). Из опыта организации компьютерной диагностики знаний студентов. *Инновационные образовательные технологии*, (3), 21–29.
- Архангельский, С. И. (1974). Лекции по теории обучения в высшей школе (286).
- Акматалиев, А. А. (2009). Инновационные тенденции в системе оценивания учебной деятельности студентов: из опыта реформирования учебной деятельности Нарынского государственного университета. *Высшее образование Кыргызской Республики*, (1(3)), 20–22.

- Алыбаев, К. С. & Жакыбаалы уулу, У. (2007). Текущий и итоговый контроль: математическая модель системы выставления оценок. *ЖАГУ жарчысы*, (1), 11–14.
- Алымова, А., Буркитова, А., Мыкыева, М. & Рыскулова, Ж. (2010). Оценивание учащихся: новые подходы и методы. Методическое пособие для учителей (156).
- Амонашвили, Ш. А. (1984). Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. Педагогика. (206).
- Байтуголова, Ж. А. (2010). О сущности понятий “контроль и оценка”. *Азыркы мезгилдин педагогу: теория жана практика*, 40–46.
- Дейвис, Д. Л. (2002). Переворот в обучении и преподавании в системе высшего образования (Отрицательные и положительные последствия для относительно традиционного университета. *Высшее образование сегодня*, (6), 26–34.
- Джуринский, А. Н. (1998). История зарубежной педагогики: учебное пособие для вузов (272).
- Звонников, М. Б. & Челышкова, М. Б. (2009). Современные средства оценивания результатов обучения: учеб. пособие для студентов вузов (224).
- Калдыбаев, С. К. (2007). Мониторинг как средство обеспечения качества образования. *Вестник Иссык-Кульского университета*, (18(2)), 251–256.
- Калдыбаев, С. К. (2018). Проблемные ситуации в теории и практике оценивания. *Alatoo Academic Studies*, (3), 13–23.
- Калдыбаев, С. К., Исакова, В. Т. & Эсеналиева, Г. А. (2018). Кыргыз Республикасында педагогикалык баалоонун өнүгүшүнө таасир тийгизген факторлор. *Alatoo Academic Studies*, (2), 14–21.
- Калдыбаев, С. К. (2003). Тестти окуу процессинде колдонуунун теориялык жана практикалык маселелери: монография (332).
- Ломоносов, М. В. (1991). О воспитании и образовании (339).
- Новиков, А. М. (2005). *Методология учебной деятельности*. Эгвес. (176).
- Перовский, Е. И. (1960). Проверка знаний учащихся в средней школе (511).
- Подласый, И. П. (1991). Педагогика. Новый курс, №1, (544).
- Полонский, В. М. (1981). Оценка знаний школьников (96).
- Турдубаева, Б. М. & Жолдошалиева, Н. С. (2007). Мотивация учебно-воспитательной деятельности студентов в ходе формирования личности будущего учителя. *ЖАГУ жарчысы*, (1), 14–17.
- Хамзина, С. А. (2003). Оценка и оценивание в контексте современных проблем образования. *Мектеп-школа* (4), 31–45.
- Чкуасели, К. & Лорткипанидзе, М. (2009). Система оценки знания в высшей школе. *Georgian Electronic Scientific Journal: Education Science and Psychology*, (1(14)), 25–30.
- Шакиров, Р. Х., Буркитова, А. А. & Дудкина, О. И. (2012). Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство (80). Билим.
- Ширшова, И. А. (2013). Оценивание учебных достижений студентов: современные тенденции. *Проблемы педагогики средней и высшей школы*, (26(65)), 205–215.
- Шишов, С. Е. & Кальней, В. А. (1998). Мониторинг качества образования в школе (354).